

УДК 336.717

В.В. Коваленко, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ";
Ж.І. Торяник, Харківський банківський інститут
Університету банківської справи НБУ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ДОСТАТНОСТІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Наукова стаття присвячена дослідженню процесу забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків з метою підтримки фінансової стійкості. Визначено економічну сутність, функції і завдання процесу забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку. Запропонована методика розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу банку.

Ключові слова: капітал банку, ресурсний потенціал банку, функціональна достатність ресурсного потенціалу банку, ліквідність, ресурси банку.

Постановка проблеми. Стабільний розвиток вітчизняної економіки значною мірою залежить від рівня достатності ресурсного потенціалу банків, який є підґрунтям для зростання інвестиційної активності в країні, подолання економічної кризи, а також інтеграції банківської системи у світове співтовариство.

Розвиток банківської системи ґрунтується на комплексній та ефективній її діяльності, тобто дотриманні усіх законодавчих і нормативних вимог до її функціонування. З огляду на це серед широкого кола інструментів, що використовуються в діяльності банку, доцільно виділити ті, що застосовуються для забезпечення достатнього рівня ресурсного потенціалу, оскільки саме він є основою фінансової стійкості.

Вагомим показником, який характеризує ринкову позицію банківської системи в цілому та комерційних банків зокрема, є рівень достатності ресурсного потенціалу банків. Від ефективності механізму формування, управління та прогнозування коштів, які можуть бути залучені в майбутньому та якими володіє банк у даний момент часу, залежить їх спроможність здійснювати повний спектр активних операцій та надавати послуги, фінансова стійкість та місце банківської системи в умовах глобальної конкуренції. У цьому контексті набуває актуальності вирішення проблеми вибору прийомів і методів щодо забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичним і практичним аспектам цієї проблеми, зокрема формуванню ресурсного потенціалу, методам управління ресурсами банків присвячено праці таких зарубіжних авторів: Г. Асхауера, Д. Полфреман, Ф. Форда, Дж. Сінкі, Е. Рід, Р. Костер, Е. Гілл,

Р. Сміта; російських учених – А. Лаврушина, Г. Панової, А. Тавасієва, В. Усоскіна, В. Чаусова та інших; українських учених – О. Васюренка, А. Вожжова, А. Герасимовича, О. Дзюблюка, Ж. Довгань, О. Заруби, А. Єпіфанова, В. Коваленко, С. Козьменка, Р. Коцовської, А. Кириченка, І. Лютого, А. Мороза, С. Павлюка, Л. Примостки, І. Сала, М. Савлука, Т. Смовженко, Р. Тиркала, І. Федосік, В. Шелудько та інших.

Завдяки їхнім розробкам сучасного наповнення й розвитку набули теорія та практика механізму формування, розміщення й управління банківськими ресурсами. Водночас в умовах постійних змін, що відбуваються в кон'юнктурі на ринку банківських послуг, недостатньо дослідженими залишаються питання теоретичного наповнення та визначення методичних підходів щодо забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків для виконання цілей банківської системи з точки зору її стабільності та конкурентоспроможності.

Згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність” визначається як “залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб” [10]. Відповідно до цього ж закону банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати цю діяльність.

О. Лаврушин дає таке визначення: “Банківські ресурси являють собою сукупність власних і залучених коштів, що є у його розпорядженні, та використовуються для проведення активних операцій” [6, с. 120]. З даною точкою зору погоджуються А.Г. Грязнова, А.В. Молчанов, А.М. Тавасієв, В.А. Питателєв, Г.С. Панова [4]. Але, як недолік цього визначення, слід відмітити те, що в ньому не враховано джерела формування ресурсів. У даному випадку заслуговує на увагу визначення Г.Г. Коробової: “Ресурси комерційного банку – це його власний капітал і залучені на основі повернення грошові кошти юридичних і фізичних осіб, які сформовані банком у результаті проведення пасивних операцій, які в сукупності використовуються ним для здійснення активних операцій” [5]. У цьому визначенні відмічена належність залучених коштів юридичним і фізичним особам.

О. Васюренко і І. Федосік вважають, що “ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених і цільових фінансових коштів банку, що знаходяться в безпосередньому його розпорядженні і використовуються на його розсуд для здійснення повномасштабної банківської діяльності” [7, с. 63].

Дискусійне питання серед науковців визначається стосовно категорій “ресурсна база” і “ресурсний потенціал банку”. На думку О. Васюренка і І. Федосік, ресурсний потенціал комерційного банку – сукупність усіх фінансових коштів банку, які знаходяться в безпосередньому його розпорядженні, і ресурсів, які можуть бути залучені банками внаслідок проведення ефективної повномасштабної банківської діяльності, прибутку

або збитку внаслідок проведення активних операцій [7]. Таким чином, різниця в поняттях “ресурси комерційного банку” і “ресурсний потенціал комерційного банку” полягає в часовому характері управління фінансовими ресурсами [7].

М.І. Савлук зазначає, що ресурсний потенціал банку – це потенційні можливості його формувати свої ресурси. Позичковий потенціал банківської системи – це величина нової грошової маси, яку банки можуть випустити в обіг через надання нових позик підприємствам і компаніям, а також фізичним особам [8, с. 13].

Група дослідників під керівництвом А.О. Єпіфанова пропонують таке визначення: ресурсний потенціал банку – це сукупність власних, залучених та позичкових коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні і використовуються на його розсуд для здійснення банківської діяльності [9, с. 89]. Таким чином, ресурсний потенціал включає в себе компоненти власного, залученого та позиченого капіталу, які він може придбавати на фінансовому ринку та використовувати для проведення як активних, так і пасивних операцій.

Невирішені питання. Обґрунтувавши різні наукові погляди щодо проблеми дослідження, можна виділити коло питань, які потребують подальшого вивчення. Зокрема, невпорядкованим є понятійний апарат, потребують доопрацювання та систематизації критерії та завдання щодо забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків, методичні підходи щодо оцінки рівня достатності ресурсного потенціалу банку, вибір рівноважної стратегії до збалансування між залученими і розміщеними коштами, не вирішено питання обґрунтування стратегії управління ліквідністю для забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків.

Мета статті – визначити основні функції та завдання, що повинен виконувати процес забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку, та обґрунтувати методика розрахунку рівня достатності ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Ресурсний потенціал залежить від грошово-кредитної політики центрального банку, від структурних коливань у доходах юридичних і фізичних осіб, від можливості банку купувати і перекуповувати ресурси на грошовому ринку, достатності капіталу банку, а також від якості активів. За рахунок ресурсного потенціалу реалізуються можливості банку відносно масштабів діяльності, тобто одержання переважної частини прибутків, а також гарантійні можливості з приводу захисту клієнтів банку.

Для того щоб сформулювати уточнене поняття функціональної достатності ресурсного потенціалу банку, розглянемо структуру фінансових ресурсів комерційних банків та напрямки їх розміщення і використання (табл. 1).

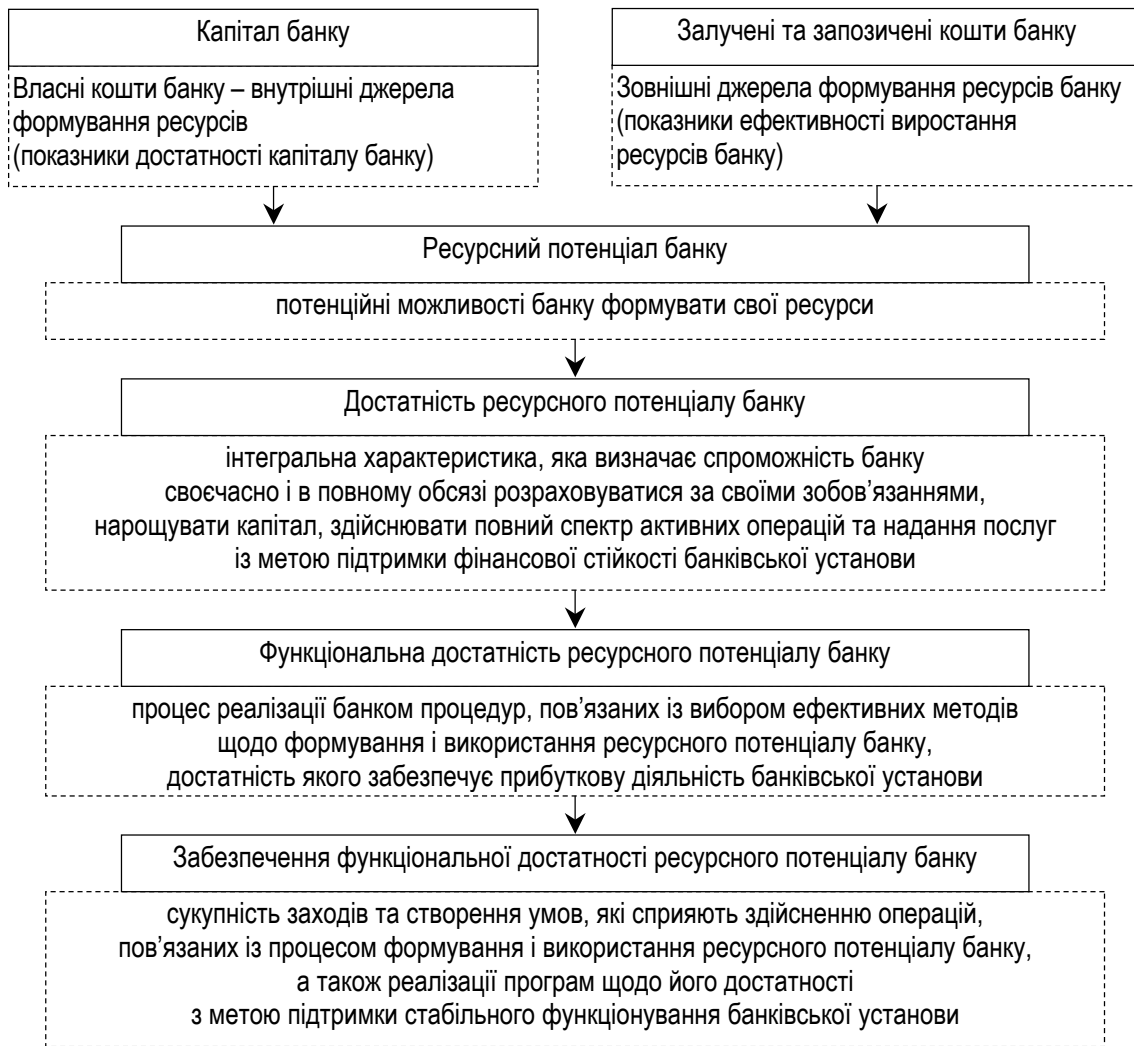
**Загальна структура фінансових ресурсів
системи комерційних банків України**

Рік	Показник					
	Власний капітал, млн. грн.	Питома вага, %	Зобов'язання, млн. грн.	Питома вага, %	Усього пасивів, млн. грн.	Питома вага, %
2000	6 507	17,5	30 622	82,5	37 129	100,0
2001	7 915	16,6	39 676	83,4	47 591	100,0
2002	9 983	15,6	53 913	84,4	63 896	100,0
2003	12 882	12,9	87 352	87,1	100 234	100,0
2004	18 421	13,7	115 927	86,3	134 348	100,0
2005	25 451	11,9	188 427	88,1	213 878	100,0
2006	42 566	12,5	297 613	87,5	340 179	100,0
2007	69 578	11,6	529 818	88,4	599 396	100,0

У таблиці 1 наведено структуру фінансових ресурсів системи комерційних банків України [3]. Як свідчать дані таблиці 1, основою фінансових ресурсів комерційного банку є зобов'язання банків. При цьому їх питома вага має тенденцію до збільшення. Хоча, як негативний наслідок, слід відзначити зменшення питомої ваги власного капіталу банків. Отже, проблема капіталізації банківської системи на сьогодні є досить актуальною.

Таким чином, завдання забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку є достатньо актуальним. З огляду на це необхідно створити умови для подальшого розвитку банківської системи, щоб вона забезпечувала потреби економіки в ресурсах.

Розгляд основних поглядів науковців стосовно ресурсів банківської установи дозволяє, на нашу думку, виділити основні системоутворюючі складові процесу забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку (рис. 1).

Рис. 1. Процес забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку

До основних завдань процесу забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку слід віднести:

- формування власних ресурсів в обсягах, що забезпечують розвиток банку;
- забезпечення ефективного використання накопиченої частини капіталу банку;
- постійне узгодження обсягів, часових і вартісних характеристик пасивних операцій з поточними і прогнозованими активними операціями за допомогою контролю динаміки руху депозитних коштів, що найбільшою мірою сприяють забезпеченню відповідної ліквідності балансу;
- підтримання резерву вільних грошей на мінімальному рівні;
- використання джерел, що дають змогу мінімізувати витрати на залучення коштів;
- оптимізацію процентних ставок за депозитами і ощадними вкладками залежно від строків та інших характеристик;

- забезпечення раціонального співвідношення між джерелами банківських ресурсів та підтримку оптимальної структури джерел коштів;
- оцінку індикаторів ринкової позиції банківської установи відносно достатності ресурсного потенціалу;
- аналіз та прогнозування показників функціональної достатності ресурсного потенціалу банківської установи.

Доцільно виділити функції, які притаманні процесу забезпечення достатності ресурсного потенціалу банку. Перша з них – функція забезпечення (ресурсоутворювальна), що пов'язана з формуванням ресурсного потенціалу за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел і передбачає, що банківська установа повинна повністю забезпечити свою діяльність ресурсами для виконання активних операцій, отримання максимального прибутку і підтримки фінансової стійкості.

Друга – розподільча функція, що пов'язана з процесом використання банківського ресурсного потенціалу і тісно взаємодіє з функцією ресурсоутворювальною. Розподільчі відносини впливають на процес забезпечення ліквідності банку і, відповідно, підтримання належного рівня його фінансової стійкості на ринку; на забезпечення максимальної дохідності банківських операцій, що є необхідною умовою прибуткового господарювання комерційного банку як підприємства.

Третя – контрольна функція, що пов'язана із застосуванням відповідних показників, які визначають достатність ресурсного потенціалу щодо його формування та використання. Контрольна функція реалізується через оцінку фінансових показників достатності ресурсного потенціалу банку, які впливають на ліквідність, платоспроможність та фінансову стійкість банківської установи.

Слід зазначити, що для отримання загальної інформації про достатність ресурсного потенціалу банку доцільно провести експрес-аналіз ресурсів банку, який пропонується визначити за допомогою фінансових коефіцієнтів. Головна проблема коефіцієнтного аналізу полягає у виборі найбільш важливих під інформативним кутом зору коефіцієнтів. Зі зміною економічних умов змінюється і значущість відповідних коефіцієнтів, а отже, і їх набір. Перевагою коефіцієнтної оцінки є її оперативність, можливість інтерпретування результатів аналізу шляхом порівняння з нормативним значенням, а також можливість порівняння коефіцієнтів різних банків.

Аналіз ресурсного потенціалу банку методом коефіцієнтів дозволяє виявити його динаміку без впливу інфляції на статті балансу, що є актуальним на сьогодні для діяльності банківських установ. Аналітичні коефіцієнти дозволяють виявити кількісний взаємозв'язок між складовими ресурсного потенціалу банку та визначити агрегований показник його достатності.

Дослідники в галузі оцінки результативності процесів, що відбуваються в банківській системі, дійшли до висновку про неможливість виділити із кількості результативних показників будь-який один як загальний, придатний для комплексної оцінки [2, с. 115]. Це пов'язано зі значною і постійно зростаючою кількістю як об'єктів аналізу, так і індикаторів, критеріїв

діяльності в умовах зростаючої конкуренції на ринку банківських послуг та розвитком інтеграційних процесів.

На наш погляд, для узагальнюючої комплексної оцінки достатності ресурсного потенціалу банків доцільно використовувати метод середньої геометричної та нормативних значень обраних коефіцієнтів для розрахунку [11, с. 93-98]. Він базується на визначенні коефіцієнтів за окремими показниками, коли за одиницю береться найвище значення даного індикатора [1, с. 115-116]. При цьому для врахування нормативних значень відібраних показників слід брати за базу для розрахунку нормовані значення обраних коефіцієнтів. Таким чином, для розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу (D_{rp}) можна використовувати формулу (1):

$$D_{rp} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{K_i}{N_i}}, \quad (1)$$

де K_i – значення i -го коефіцієнта, взятого для розрахунку;

N_i – нормативне значення i -го коефіцієнта, взятого для розрахунку;

n – кількість коефіцієнтів, узятих для розрахунку.

Вибір зазначених коефіцієнтів проведено відповідно до їх репрезентативності та наявності нормативного значення, яке повинне виконуватися. Обмеженням є високий ступінь агрегування вихідних даних та можливість встановлення нормативного значення, що використовуються в даній методиці. Розрахунок показника достатності ресурсного потенціалу банків подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунок показника достатності ресурсного потенціалу банків

№ пор.	Назва показника	Величина показника K_i за роками							
		N_i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	Норматив адекватності регулятивного капіталу	0,1	0,207	0,181	0,151	0,168	0,149	0,142	0,139
2	Коефіцієнт ефективності використання власних коштів	0,5	0,075	0,079	0,076	0,084	0,104	0,135	0,095
3	Коефіцієнт забезпечення зобов'язань власними коштами	0,5	0,199	0,185	0,147	0,158	0,135	0,143	0,237
4	Коефіцієнт якості власного капіталу	1,0	1,014	1,012	1,030	0,987	1,036	0,967	1,039
5	Коефіцієнт захищеності власного капіталу банку	0,25	0,392	0,361	0,496	0,475	0,456	0,436	0,397
6	Коефіцієнт співвідношення зобов'язань до запитань	0,5	0,375	0,350	0,323	0,314	0,284	0,233	0,316

	із всіма зобов'язаннями								
7	Коефіцієнт автономності банку	0,2	0,068	0,030	0,040	0,031	0,019	0,030	0,048
8	Коефіцієнт незалежності банку від зовнішніх джерел	0,7	0,706	0,736	0,722	0,761	1,131	0,634	0,489
9	Коефіцієнт покриття залучених ресурсів	0,5	0,321	0,295	0,247	0,243	0,228	0,294	0,3
10	Норматив поточної ліквідності	0,4	0,629	0,606	0,668	0,752	0,679	0,68	0,753
11	Показник достатності ресурсного потенціалу банків	1,0	0,676	0,595	0,751	0,586	0,613	0,615	0,667

Проведені розрахунки свідчать про те, що достатність ресурсного потенціалу банків України була найвищою в 2003 році. У 2004 році спостерігається зменшення показника, що свідчить про зниження конкурентних переваг банків та потенційної можливості збільшувати активні операції. Зазначена ситуація викликана кризовими явищами, які спостерігалися в банківській системі у цей період.

На наш погляд, згідно з проведеними розрахунками, доцільно провести градацію рівня показника відповідно до достатності ресурсного потенціалу банків. Виходячи з того, що запропонований показник, як коефіцієнтна величина, повинен бути спрямований до одиниці, то за базу до максимального значення обираємо одиницю. У значенні нижньої межі обираємо значення показника достатності ресурсного потенціалу банку 2004 року. Банки поділимо на чотири групи за рівнем достатності ресурсного потенціалу банків (табл. 3).

Таблиця 3

Градація банків за значенням показника достатності ресурсного потенціалу банків

Градація банків за рівнем показника	Характеристика
від 0,586 до 0,688	Низький рівень – ступінь віддалення поточного стану від бажаного, відносний обсяг роботи на розмір ресурсного потенціалу, необхідного для досягнення його функціональної достатності
від 0,689 до 0,793	Середній рівень – очікуваний стан дозволить скорегувати напрямок розвитку банку в разі його негативної спрямованості ще до того, як його поточний стан втратить конкурентні переваги
від 0,794 до 0,898	Достатній рівень – віддалення очікуваного стану функціональної достатності ресурсного потенціалу від межі небезпеки, що характеризується зниженням ризикованості діяльності
більше ніж 0,899	Високий рівень – віддалення ідеалу функціональної достатності ресурсного потенціалу від настання ситуації досягнення межі небезпеки (банкрутства банку)

З метою прогнозування показника достатності ресурсного потенціалу банку доцільно надати йому динамічну оцінку. Для цього обчислимо середні значення та середньоквадратичні відхилення всіх коефіцієнтів, обраних за базу для розрахунку. Формула розрахунку матиме такий вигляд (2):

$$D_{rp1} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{S_i - \sigma_i}{N_i}}, \quad (2)$$

де D_{rp1} – динамічний показник достатності ресурсного потенціалу банку;

S_i – математичне сподівання для коефіцієнтів;

σ_i – середньоквадратичні відхилення для коефіцієнтів;

N_i – нормативне значення i -го коефіцієнта, взятого для розрахунку.

На основі проведених розрахунків отримуємо значення динамічного показника функціональної достатності ресурсного потенціалу банку 0,542, що свідчить про зменшення показника в прогнозованому періоді.

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумок, слід зазначити, що для забезпечення конкурентоспроможності банківської системи необхідною умовою повинно бути досягнення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку на основі її визначення на етапах формування, управління процесом розміщення та прогнозування. При цьому при визначенні функціональної достатності ресурсного потенціалу необхідно враховувати завдання й функції, які вона повинна виконувати з метою забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності банківської системи.

На основі розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу банку, який являє собою агреговану величину, можна визначити рівень достатності коштів, якими володіє банк у даний момент часу, та спрогнозувати їх потребу на майбутнє з метою підтримки фінансової стійкості.

Список літератури

1. Аналіз банківської діяльності [Текст] / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – [2-ге вид.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
2. Андрейчиков, А. В. Анализ, синтез, планирование решений в экономике [Текст] / А. В. Андрейчиков, О. Н. Андрейчикова. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 368 с.
3. Банківський нагляд. Фінансовий стан банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Finance_b/2008/01.01.2008/fin_state.
4. Банковская система России [Текст] / [Грязнова А. Г., Молчанов А. В., Тавасиев А. М. и др.] ; под ред. А. Г. Грязнова. – Кн. II. – М. : ДеКА, 1995. – 797 с.
5. Банковское дело [Текст] : учебник / под ред. Г. Г. Коробовой. – М. : Юристъ, 2002. – 751 с.
6. Банковское дело [Текст] : учебник / под. ред. О. И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистка, 2005. – 672 с.
7. Васюренко, О. Ресурсний потенціал комерційного банку [Текст] / О. Васюренко, І. Федосік // Банківська справа. – 2002. – № 1. – С. 58–64.

8. Вступ до банківської справи [Текст] : навч. посіб. / ред. М. І. Савлука ; Українська фінансово-банківська школа. – К. : Лібра, 1998. – 344 с.
9. Єпіфанов, А. О. Операції комерційних банків [Текст] : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
10. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-111. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
11. Торяник, Ж. І. Коэффициентный и интегральный анализ как методы оценивания уровня функциональной достаточности ресурсного потенциала банков [Текст] / Ж. І. Торяник // Бизнес Информ. – 2008. – № 3. – С. 93–98.

Summary

The scientific article is devoted research of process of providing of functional sufficientness of resource potential of banks with the purpose of support of financial resistibility. Certainly economic essence, functions and tasks the process of providing of functional sufficientness of resource potential of bank. The method of calculation of index of sufficientness of resource potential of bank is offered.

Отримано 19.02.2009